

1. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤῶ ΖΩΗΣ*
ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

*"Οτι διὰ τῶν θείων συνίσταται μυστηρίων,
τοῦ βαπτίσματος, τοῦ μύρου καὶ τῆς ἱερᾶς κοινωνίας.*

Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ φύεται μὲν ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν λαμβάνει, τελειοῦται δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ἐπειδὴν εἰς
5 ἐκείνην ἀφικώμεθα τὴν ἡμέραν· καὶ οὔτε ὁ βίος οὗτος τελείως
δύναται ταύτην ἐνθεῖναι ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς, οὔτε ὁ μέλ-
λων μὴ τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν λαβῶν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος
τὸ σαρκίον ἐπισκοτεῖ, καὶ ἡ ἐκεῖθεν νεφέλη καὶ φθορά, μὴ δυνα-
μένη τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖν· ὅθεν ὁ Παῦλος τὸ ἀναλῦσαι
10 πρὸς τὸ συνεῖναι Χριστῷ καὶ μάλα ἐνόμισε φέρειν· «ἀναλῦσαι»
γάρ, φησί, «καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πολλῶ μᾶλλον κρεῖσσον»¹. ὅ-
τε μέλλων, οὐς ἂν μὴ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς αἰσθήσεις, ὧν ἂν δέοι
πρὸς τὸν βίον ἐκεῖνον, ἔχοντας λάβοι, τούτοις οὐδὲν ἔσται πλέον
εἰς εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ νεκροὶ καὶ ἄθλιοι τὸν μακάριον ἐκεῖνον
15 καὶ ἀθάνατον οἰκήσουσι κόσμον. Ὁ δὲ λόγος, ὅτι τὸ μὲν φῶς ἀ-
νατέλλει καὶ ὁ ἥλιος καθαρὰν τὴν ἀκτῖνα παρέχει, ὀφθαλμὸν δὲ
οὐκ ἐνὶ τηνικαῦτα πλασθῆναι· καὶ ἡ μὲν τοῦ Πνεύματος εὐωδία

Ἀρχὴ καὶ
τελείωσις

δαφιλωσ ἐκχεῖται καὶ τὰ πάντα κατέχει, ὅσφρησιν δὲ οὐκ ἂν τις λάβοι μὴ ἔχων. Καὶ τῶν μὲν μυστηρίων ἕξεστι κοινωνῆσαι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τοὺς φίλους κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἃ ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκεῖνος, παρ' ἐκείνου μαθεῖν αὐτούς· ἀνάγκη δὲ φίλους ὄντας αὐτοῦ καὶ ὧτα ἔχοντας ἀφικέσθαι. Οὐ γὰρ 5 ἔστιν ἐνταῦθα φιλίαν συστήναι καὶ οὐς ἀνοιγῆναι καὶ ἱμάτιον νυμφικὸν κατασκευασθῆναι καὶ τᾶλλα ἐτοιμασθῆναι, ὧν ἐκείνῳ δεῖ τῷ νυμφῶνι, ἀλλὰ τούτων ἀπάντων ἐργαστήριον οὗτος ὁ βίος· καὶ οἷς οὐκ ἐγένετο ταῦτα πρὶν ἀπελθεῖν, κοινὸν οὐδὲν εἰς 10 ἐκείνην ἐστὶ τὴν ζωὴν. Καὶ μάρτυρες αἱ πέντε παρθένοι καὶ ὁ εἰς τὸν γάμον κληθεὶς, ἐπεὶ μὴ ἔχοντες ἦλθον, μὴ κτήσασθαι δυναθέντες μήτε ἔλαιον μήτε ἱμάτιον².

Ὁ καινὸς
ἄνθρωπος

Ὅπως δὲ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, «τὸν καινόν, τὸν κατὰ Θεὸν κτιζόμενον»³, ὁ κόσμος οὗτος ὠδίνει, καὶ πλασθεὶς ἐνταῦθα καὶ 15 μορφωθείς, οὕτω τέλειος εἰς τὸν τέλειον ἐκεῖνον καὶ ἀγήρω τίκτεται κόσμον. Καθάπερ γὰρ τὸ ἔμβρυον, ἕως ἐστὶν ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ νηκτῷ βίῳ, πρὸς τὴν ἐν φωτὶ ζωὴν ἢ φύσιν παρασκευάζει, καὶ πλάττεται καθάπερ εἰς κανόνα τὸν ὑποδεξόμενον βίον, τὸν ἴσον τρόπον καὶ τοῖς ἀγίοις συμβαίνει· καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ 20 ὁ ἀπόστολος ἔφη Παῦλος Γαλάταις γράφων· «τεκνία μου, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν»⁴. Οὐ μὴν ἀλλὰ τὰ μὲν ἔμβρυα ταυτησί τῆς ζωῆς οὐκ ἂν εἰς αἴσθησιν ἔλθοι ποτέ, τοῖς δὲ μακαρίοις πολλαὶ τῶν μελλόντων ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐμφάσεις· τὸ δὲ αἶτιον, ὅτι τοῖς μὲν οὐ πάρεστιν οὗτος ὁ βίος, ἀλλ' 25 ἀκριβῶς ἐστὶ μέλλων — οὐ γὰρ ἐγένετο ἀκτίς ἐν τοῖς χωρίοις ἐκεῖνοις, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν, ἃ τὴν ζωὴν ὑφίστησι ταύτην—, ἐφ' ἡμῶν δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ὁ μέλλων ἐκεῖνος τῷ παρόντι τούτῳ καθάπερ ἐνεχέθη καὶ ἀνεμίγη, καὶ ὁ ἥλιος ἐκεῖνος καὶ ἡμῖν ἀνέτειλε φιλανθρώπως, καὶ τὸ ὑπερουράνιον μύρον ἐν τοῖς δυσώ-

δεσι χωρίοις ἐξεκενώθη, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ἄρτος καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐδόθη⁵.

Διὰ ταῦτα τοίνυν οὐ διατεθῆναι μόνον καὶ παρασκευασθῆναι πρὸς τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἤδη καὶ ζῆν κατ' ἐκείνην καὶ ἐνεργεῖν ἐξέστι τοῖς ἀγίοις ἐν τῷ παρόντι. «Ἐπιλαβοῦ» γάρ, φησί, «τῆς αἰωνίου ζωῆς»⁶, Τιμοθέῳ γράφων ὁ Παῦλος, καὶ «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»⁷, καὶ ὁ θεῖος Ἰγνάτιος, «ἔστιν ὕδωρ ζῶν καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοί»⁸, καὶ πολλῶν τοιούτων ἢ Γραφῆ γέμει. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, ὅταν αὕτη ἡ ζωὴ συνεῖναι μέχρι παντός ἐπαγγέλληται τοῖς ἀγίοις — «ἰδοὺ» γάρ, φησὶν, «ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»⁹ —, τί προσῆκεν ἄλλο λογίζεσθαι; Οὐ γὰρ τὰ σπέρματα τῆς ζωῆς τῇ γῆ παρασχὼν καὶ τὸ πῦρ καὶ τὴν μάχαιραν βαλὼν ἀπῆλθεν εὐθύς, τὸ φῦσαι καὶ θρέψαι καὶ ἀνάψαι καὶ χρήσασθαι καταλιπὼν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' αὐτὸς πάρεστιν ἀληθῶς «ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν»¹⁰, ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος, καὶ τὸ πῦρ αὐτὸς ἀνάπτει καὶ προσάγει, καὶ τὴν μάχαιραν αὐτὸς ἐστὶν ὁ κατέχων. Καὶ ὅλως, «οὔτε ἀξίνη δοξασθήσεται ἄνευ τοῦ αἴροντος αὐτήν»¹¹, καὶ οἷς οὐ πάρεστιν ὁ ἀγαθός, γένοιτ' ἂν οὐδὲν ἀγαθόν. Καίτοι οὐ παρεῖναι τοῖς ἀγίοις ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ μένειν παρ' αὐτοῖς καί, ὃ τούτου μεῖζον, μονὴν ἐν αὐτοῖς ποιῆσαι¹². Καὶ τί λέγω; Ὅπου γε καὶ ἐνοῦσθαι λέγεται αὐτοῖς οὕτω φιλανθρωπῶς, ὥστε ἐν πνεῦμα μετ' αὐτῶν εἶναι: «ὁ γὰρ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνευμά ἐστι»¹³, καὶ, «ἵνα ᾗτε ἐν σῶμα, καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς ἐγεννήθητε»¹⁴, Παύλου φωνή.

Καθάπερ γὰρ ἡ φιλανθρωπία ἄρρητος καὶ ἡ περὶ τὸ ἡμέτερον γένος ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον τὸν ἀνθρώπινον ὑπερβαίνει καὶ τῇ θείᾳ ἀγαθότητι μόνη προσῆκεν — αὕτη γάρ ἐστὶν «ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν»¹⁵ —, τὸν ἴσον τρόπον ἀκόλουθον καὶ τὴν πρὸς τοὺς φιλουμένους ἔνωσιν ὑπὲρ πᾶσαν ἔνωσιν εἶναι, ἣν ἂν τις δύναίτο λογίσασθαι, καὶ πρὸς οὐδὲν παράδειγμα φέρειν. Διὰ τοῦτο καὶ πολλῶν ἐδέησε τῇ Γραφῇ παραδειγμάτων, ὥστε δυνηθῆναι τὴν συνάφειαν ἐκείνην μνηῦσαι ὡς οὐκ ἄρκοῦντος ἐνός, καὶ νῦν μὲν ἔνοικον καὶ οἰκίαν εἰσάγει¹⁶, νῦν

Ἐν Χριστῷ
ζωὴ
στὸ παρόν

Ἐνότητα
Χριστοῦ
καὶ πιστῶν

δὲ ἄμπελον καὶ κλημα¹⁷, καὶ νῦν μὲν γάμον¹⁸, νῦν δὲ μέλη καὶ κεφαλὴν¹⁹, ὧν οὐδὲν ἔστιν ἴσον ἐκείνῃ· οὐ γὰρ ἔστιν ἀπὸ τούτων τῆς ἀληθείας ἀκριβῶς ἐφικέσθαι. Μάλιστα μὲν γὰρ ἀνάγκη τῇ φιλίᾳ καὶ τὴν συνάφειαν ἀκόλουθον εἶναι. Τί δ' ἂν γένοιτο τῆς θείας ἀγάπης ἴσον; Ἐπειθ' ὅτι καὶ τὰ μάλιστα συνάφειαν καὶ ἐνότητα δεικνύουσι δοκοῦντα ὁ γάμος ἔστι καὶ ἡ τῶν μελῶν πρὸς τὴν κεφαλὴν ἀρμονία, ταῦτα δὲ παμπληθὲς εἴσω πίπτει, καὶ πολλοῦ δεῖ τὰ ὄντα δηλῶσαι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν γάμος οὐκ ἂν οὕτω συνάφαι, ὡς ἐν ἀλλήλοις εἶναι καὶ ζῆν τοὺς συναπτομένους, ὅ-
10 περ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας συμβαίνει· ὅθεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος εἰπὼν περὶ τοῦ γάμου, «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἔστιν», ἐπήγαγε, «λέγω δὲ εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν»²⁰, δεικνύς οὐ τοῦτον, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν γάμον διὰ θαύματος ἄγων. Τὰ δὲ μέλη συνῆπται μὲν τῇ κεφαλῇ, καὶ ζῆ τῷ συνῆφθαι, καὶ
15 διαιρεθέντα ἀποθνήσκει· φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα τῷ Χριστῷ συνημμένα μᾶλλον ἢ τῇ ἑαυτῶν κεφαλῇ, καὶ τούτῳ ζῶντα μᾶλλον ἢ τῇ πρὸς αὐτὴν ἀρμονίᾳ. Καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τῶν μακαρίων μαρτύρων, οἳ τὸ μὲν ὑπέμειναν ἠδέως, τὸ δὲ οὐδὲ ἀκοῦσαι ἠνέσχοντο, καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν ἀπέθεντο καὶ τὰ μέλη σὺν ἡδονῇ,
20 τοῦ Χριστοῦ δὲ οὐδὲ μέχρι φωνῆς ἐδυνήθησαν ἀποστῆναι.

Καὶ οὐπω λέγω τὸ καινότερον. Τί γὰρ ἂν ἄλλο συνάπτοιτο μᾶλλον ἢ αὐτὸ ἑαυτῷ; Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἐνότης τῆς συναφείας ἐκείνης ἔλαττον ἔχει. Τῶν γὰρ πνευμάτων τῶν μακαρίων ἕκαστόν ἐστι μὲν ἐν καὶ ταῦτό ἑαυτῷ, συνῆπται δὲ τῷ Σωτῆρι μᾶλλον ἢ ἑαυτῷ· φιλεῖ γὰρ ἐκεῖνον μᾶλλον ἢ ἑαυτό· καὶ μαρτυρήσει
25 τῷ λόγῳ Παῦλος εὐχόμενος ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν Ἰουδαίων²¹, ἵν' ἐκείνῳ προσθήκη γένηται δόξης. Εἰ δὲ τὸ τῶν ἀνθρώπων φίλτρον τοσοῦτον, τὸ θεῖον οὐδ' ἔστι λογίσασθαι. Εἰ γὰρ οἱ πονηροὶ τοσαύτην ἐπεδειξάντο τὴν
30 εὐγνωμοσύνην, τί χρὴ περὶ τῆς ἀγαθότητος ἐκείνης εἰπεῖν; Οὐ-

τω δὲ ὑπερφυοῦς ὄντος τοῦ ἔρωτος, ἀνάγκη καὶ τὴν συνάφειαν, πρὸς ἣν συνήλασε τοὺς ἐρῶντας, τὴν διάνοιαν τὴν ἀνθρωπείαν κάτω τιθέναι, ὥστε μηδὲ πρὸς παράδειγμα ἀνενεχθῆναι δυνατὴν εἶναι.

- 5 Σκοπῶμεν δὲ καὶ τόνδε τὸν τρόπον. Πολλῶν ὄντων, οἷς συν-
εἶναι κατὰ τὸν βίον ἀνάγκη, ἀέρος, φωτός, τροφῆς, ἱματίων, αὐ-
τῶν τῶν ἐν τῇ φύσει δυνάμεων καὶ μελῶν, οὐδενὶ τῶν πάντων
ἐκάστοτε καὶ πρὸς ἅπαντα κεχρησθαι καὶ συνεῖναι συμβαίνει,
ἀλλὰ νῦν μὲν τούτῳ, νῦν δ' ἐκείνῳ, πρὸς τὴν αἰεὶ παροῦσαν χρεῖαν
10 ἄλλοτε ἄλλου βοηθοῦντος. Τὸ γὰρ ἱμάτιον ἐνδύομεθα μὲν, τροφή
δὲ οὐκ ἂν εἴη, ἀλλὰ τραπέζης δεηθεῖσιν ἄλλο τι ζητεῖν ἀνάγκη.
Καὶ τὸ μὲν φῶς οὐ δίδωσιν ἀναπνεῦσαι, ὁ δὲ ἀήρ οὐκ ἂν γένοιτο
ἡμῖν ἀντὶ τῆς ἀκτίνος, καὶ τῶν αἰσθήσεων δὲ ταῖς ἐνεργείαις καὶ
τῶν μελῶν οὐκ αἰεὶ πάρεσμεν οὐδὲ χρώμεθα, ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμὸς
15 ἐνίοτε καὶ χεὶρ ἀργός ἐστιν, ἀκοῦσαι δεῆσαν, καὶ ἄψασθαι μὲν
βουλομένοις ἢ χεὶρ ἀρκέσει, ὀσφρανθῆναι δὲ ἢ ἀκοῦσαι ἢ ἰδεῖν
οὐκ ἂν ἔτι, ἀλλὰ ταύτην ἀφέντες εἰς ἄλλην ὀρῶμεν δύναμιν. Ὁ δὲ
Σωτὴρ τοῖς ἐν αὐτῷ ζῶσιν οὕτως αἰεὶ κατὰ πάντα σύνεστι τρό-
πον, ὥστε πᾶσαν χρεῖαν παρέχει καὶ πάντα αὐτοῖς ἐστι, καὶ οὐκ
20 ἐᾷ πρὸς ἄλλο τι τῶν πάντων ἰδεῖν οὐδὲ ζητεῖν ἐτέρωθεν οὐδέν.
Οὐ γὰρ ἐστιν οὗ δεηθεῖσιν, ὅπερ οὐκ αὐτός ἐστι τοῖς ἁγίοις· καὶ
γεννᾷ γὰρ καὶ αὖξει καὶ τρέφει, καὶ φῶς ἐστι καὶ πνοή, καὶ
πλάττει μὲν αὐτοῖς ὀφθαλμὸν ἑαυτῷ, φωτίζει δὲ ἑαυτῷ πάλιν,
παρέχει δὲ ὀρᾶν ἑαυτόν. Καὶ τροφεὺς ὢν καὶ τροφή ἐστι, καὶ
25 αὐτὸς μὲν ἐστιν ὁ παρέχων τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, αὐτὸς δὲ ἐστιν ὁ
παρέχει· καὶ ζωὴ μὲν ἐστι ζῶσιν, ἀναπνέουσι δὲ μύρον, ἱμάτιον
δὲ ἐνδύσασθαι βουλομένοις. Καὶ μὴν αὐτὸς μὲν ἐστιν, ὃ δυνάμε-
θα βαδίζειν, αὐτὸς δὲ ἐστιν ἡ ὁδός, καὶ πρὸς γε ἔτι τὸ κατάλυμα
τῆς ὁδοῦ καὶ τὸ πέρας. Μέλη ἐσμέν, ἐκεῖνος κεφαλὴ· ἀγωνίζε-
30 σθαι δέον, συναγωνίζεται· εὐδοκιμοῦσιν, ἀγωνοθέτης ἐστί· νικῶ-
μεν, στέφανος ἐκεῖνος εὐθύς. Οὕτω πανταχόθεν πρὸς ἑαυτὸν ἐπι-
στρέφει, καὶ οὐκ ἐᾷ προσχεῖν τὸν νοῦν οὐδενὶ τῶν ἄλλων οὐδὲ λα-
βεῖν ἔρωτα τῶν ὄντων οὐδενός. Κἂν γὰρ ὧδε κινήσωμεν τὴν

Ὁ Χρισ-
τὸ πάντα

ἐπιθυμίαν, αὐτὸς ἴστησι καὶ ἀναπαύει, κὰν ἐκεῖσε, πάλιν αὐτὸς, κὰν ἐτέρωσε, καὶ ταύτην κατέχει τὴν ὁδὸν καὶ παριόντας χειροῦται. «Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ, φησὶν· ἔὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἔὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγάς μου κατ' 5 ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου»²², ἀνάγκη τινὶ θαυμαστῇ καὶ φιλανθρώπῳ τυραννίδι πρὸς ἑαυτὸν μόνον ἔλκων καὶ ἑαυτῷ μόνῳ συνάπτων. Καὶ ταύτην εἶναι οἶμαι τὴν ἀνάγκην, ἣ συνήλασε πρὸς τὴν οἰκίαν καὶ τὴν εὐχίαν οὐς ἐκάλει, 10 τῷ δούλῳ λέγων, «ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, ὅπως γεμισθῇ ὁ οἶκός μου»²³.

Ἡ συνεργία
οὐ ἀνθρώπου

Εἶεν. Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴ οὐκ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος πάρεστι τοῖς ἀγίοις καὶ ζῶσι κατ' ἐκείνην καὶ ἐνεργοῦσι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. 15 Ὅθεν δὲ ἔστιν οὕτω ζῆσαι καί, ὃ φησι Παῦλος, «ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῆσαι»²⁴, λέγω δὴ, τί ποιοῦσιν ὁ Χριστὸς οὕτω συνάπτεται καὶ προσφύεται, καὶ οὐκ οἶδ' ὅ,τι καὶ χρὴ καλεῖν, ἐξῆς ἂν εἶη ῥητέον.

Ἔστι τοίνυν τὸ μὲν θεόθεν, τὸ δὲ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς, καὶ 20 τὸ μὲν ἐκείνου καθαρῶς ἔργον, τὸ δὲ καὶ ἡμῶν ἔχει φιλοτιμίαν. Μᾶλλον δὲ τοσοῦτον παρ' ἡμῶν εἰσφέρεται μόνον, ὅσον ὑπομεῖναι τὴν χάριν καὶ μὴ προδοῦναι τὸν θησαυρόν, μηδὲ σβέσαι τὴν λαμπάδα ἡμμένην ἤδη, λέγω δὴ μηδὲν ἐπεισαγαγόντας ἐναντίον τῆ ζωῆ καὶ ἅ τὸν θάνατον τίκτει· πρὸς τοῦτο γὰρ πᾶν ἀνθρώ- 25 πειον ἀγαθὸν καὶ πᾶσα ἀρετὴ φέρει, μὴ καθ' ἑαυτοῦ τινα τὸ ξίφος ὠθῆσαι, μηδὲ φυγεῖν τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τῆς κεφαλῆς ἀποσεῖσασθαι τοὺς στεφάνους, ὡς τὴν γε οὐσίαν αὐτὴν τῆς ζωῆς αὐτὸς παρὼν ὁ Χριστὸς ἄρρητόν τινα τρόπον φυτεύει ταῖς ἡμετέ- 30 ραῖς ψυχαῖς. Πάρεστι γὰρ ἀληθῶς καὶ βοηθεῖ ταῖς ἀρχαῖς τῆς ζωῆς, αἷς αὐτὸς ἐπιδημήσας παρέσχε· πάρεστι δὲ οὐχ ὡσπερ τὸ

πρῶτον διαίτης καὶ συλλόγων καὶ διατριβῶν ἡμῖν κοινωνῶν,
ἀλλ' ἕτερον ἀμείνω καὶ τελεώτερον τρόπον, καθ' ὃν σύσσωμοι
αὐτῷ γινόμεθα καὶ σύζωοι καὶ μέλη, καὶ εἴ τι πρὸς τοῦτο φέρει.
Καθάπερ γὰρ ἡ φιλανθρωπία ἄφατος, ὅθεν προήχθη τοὺς ἐχθί-
5 στοὺς οὕτω φιλήσας οὕτω μεγίστων ἀξιῶσαι χαρίτων, καὶ ἡ
συνάφεια, καθ' ἣν σύνεστι τοῖς φιλουμένοις, πᾶσαν εἰκόνα καὶ
πᾶσαν ἐπωνυμίαν νικᾷ, οὕτω καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν σύνεστι καὶ
εὐποιεῖ, θαυμαστός καὶ τῷ θαυμαστά ποιοῦντι μόνῳ προσήκων.
Τὸν γὰρ θάνατον, ὃν ἀληθῶς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἀπέθανε,
10 συμβόλοις τισὶ καθάπερ ἐν γραφῇ μιμουμένους πράγμασιν αὐ-
τοῖς ἀνακαινίζει καὶ ἀναπλάττει, καὶ τῆς ἑαυτοῦ κοινωνοὺς ποι-
εῖται ζωῆς.

Ἐπὶ γὰρ τῶν μυστηρίων τῶν ἱερῶν τὴν ταφὴν αὐτοῦ γρά-
φοντες καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλοντες, δι' αὐτῶν γεν-
15 νώμεθα καὶ πλαττόμεθα καὶ ὑπερφυῶς συναπτόμεθα τῷ Σω-
τῆρι· ταῦτα γὰρ ἐστὶ, «δι' ὧν ἐν αὐτῷ ζῶμεν», ἣ φησι Παῦλος,
«καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν»²⁵. Ἐπεὶ τὸ μὲν βάπτισμα τὸ εἶναι
δίδωσι καὶ ὅλως ὑποστῆναι κατὰ Χριστόν· τοῦτο γὰρ νεκροὺς
καὶ διεφθαρμένους παραλαβὸν εἰς τὴν ζωὴν πρῶτον εἰσάγει. Ἡ
20 δὲ τοῦ μύρου χρίσις τελειοῖ τὸν γεγεννημένον τῇ τοιαῦδε ζωῇ
προσήκουσαν ἐνέργειαν ἐντιθεῖσα. Ἡ δὲ θεία εὐχαριστία τὴν
ζωὴν ταύτην καὶ τὴν ὑγίαν συντηρεῖ καὶ συνέχει· τὸ γὰρ σῶσαι
τὰ κτηθέντα καὶ διατελέσαι ζῶντας ὁ τῆς ζωῆς δίδωσιν ἄρτος.
Διὰ ταῦτα τούτῳ μὲν τῷ ἄρτῳ ζῶμεν, κινούμεθα δὲ τῷ μύρῳ
25 ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τὸ εἶναι λαβόντες. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐν
τῷ Θεῷ ζῶμεν, μετατιθέντες τὸν βίον ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου τούτου
πρὸς τὸν μὴ βλεπόμενον κόσμον, οὐ τὸν τόπον ἀμείβοντες, ἀλλὰ
τὸν βίον καὶ τὴν ζωὴν. Οὐ γὰρ αὐτοὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκινήθημεν
οὐδὲ ἀνέβημεν, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς ἡμᾶς ἐλήλυθε καὶ κατέβη. Οὐ
30 γὰρ ἐζητήσαμεν, ἀλλ' ἐζητήθημεν, ὅτι οὐκ ἐξεζήτησε τὸ πρό-
βατον τὸν ποιμένα καὶ ἡ δραχμὴ τὸν οἰκοδεσπότην²⁶, ἀλλ' αὐτὸς

Τὰ τρία
μυστήρια

«Αὐτὸς πρὸς
ἡμᾶς ἐλήλυθε»

ἔκυψεν εἰς τὴν γῆν καὶ εὔρε τὴν εἰκόνα, καὶ ἐπὶ τῶν τόπων ἐγένετο, ἐφ' οἷς τὸ πρόβατον ἐπλανᾶτο, καὶ ἀνείλετο καὶ τῆς πλάνης ἔστησεν, οὐ μεταστήσας ἐνθένδε, ἀλλὰ μένοντας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ οὐρανίους ἐποίησε καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ ζωὴν ἐνέθηκεν, οὐκ ἀναγαγὼν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ τὸν οὐρανὸν εἰς ἡμᾶς κλίνας καὶ καταγαγὼν. «Καὶ γάρ», ὃ φησιν ὁ Προφήτης, «ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη»²⁷. Καὶ τοίνυν διὰ τῶν μυστηρίων τούτων τῶν ἱερῶν ὡσπερ διὰ θυρίδων εἰς τὸν σκοτεινὸν τοῦτον κόσμον ὁ ἥλιος εἰσέρχεται τῆς δικαιοσύνης, καὶ θανατοῖ μὲν τὴν σύστοιχον τῷ κόσμῳ τούτῳ ζωὴν, ἀνίστησι δὲ τὴν ὑπερκόσμιον, καὶ νικᾷ τὸν κόσμον τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὅπερ αἰνίττεται λέγων, «ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον»²⁸, ἐν θνητῷ καὶ ῥέοντι σώματι τὴν ἐστῶσαν καὶ ἀθάνατον εἰσάγων ζωὴν.

Καθάπερ γὰρ ἐν οἰκίᾳ τῆς ἀκτῖνος εἰσελθούσης ὁ λύχνος οὐκέτι τὰς ὄψεις τῶν ὁρώντων εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, ἀλλ' ἡ τῆς ἀκτῖνος λαμπρότης ὑπερνικῶσα κατέχει, τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ διὰ τῶν μυστηρίων ἢ τῆς μελλούσης ζωῆς λαμπρότης εἰσερχομένη καὶ ταῖς ψυχαῖς ἐνοικοῦσα νικᾷ τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν καὶ τὸ κάλλος τοῦ κόσμου τούτου, καὶ τὴν λαμπρότητα ἀποκρύπτει, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Πνεύματι ζωὴ, ἧς ἐπιθυμία πᾶσα σαρκὸς ἠττᾶται, κατὰ τὸν Παύλου λόγον· «Πνεύματι περιπατεῖτε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε»²⁹. Ταύτην τὴν ὁδὸν ὁ Κύριος ἔτεμεν εἰς ἡμᾶς ἐρχόμενος, καὶ ταύτην ἀνέωξε τὴν πύλην εἰσελθὼν εἰς τὸν κόσμον, καὶ εἰς τὸν Πατέρα ἐπανελθὼν οὐκ ἠνέσχετο κλεῖσαι, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου διὰ ταύτης ἐπιδημεῖ τοῖς ἀνθρώποις, μᾶλλον δὲ πάρεστιν αἰεὶ καὶ μεθ' ἡμῶν ἔστι καὶ ἔσται μέχρι παντὸς τὰς ἐπαγγελίας σώζων ἐκείνας. Οὐκοῦν οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλ' ἡ οἶκος Θεοῦ· καὶ αὕτη ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ, ὁ πατριάρχης ἂν εἶπε, δι' ἧς οὐ μόνον ἄγγελοι καταβαίνουσιν εἰς τὴν γῆν³⁰ —καὶ γὰρ πάρεσιν ἐκάστῳ τῶν τελουμένων—, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης. Διὰ τοῦτο καὶ ἡνίκα τὸ βάπτισμα τὸ ἑαυτοῦ καθάπερ ἐν γραφῇ προχαράττων, τὸ βάπτισμα

σμα Ἰωάννου καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἠνέσχετο βαπτισθῆναι, τὸν οὐ-
 ρανὸν ἀνέωξε, δεικνὺς ὅτι τοῦτό ἐστι, δι' οὗ τὸν οὐράνιον ὀψόμε-
 θα χῶρον· καὶ μὴν καὶ δι' ὧν ἀπεφῆνατο μὴ δύνασθαι εἰσελθεῖν
 εἰς τὴν ζωὴν τὸν μὴ βαπτισθέντα, τοῦτο τὸ λουτρὸν εἴσοδόν τινα
 5 αὐτὸ αἰνίττεται εἶναι καὶ πύλην. «Ἀνοιξατέ μοι πύλας δικαιο-
 σύνης»³¹, φησὶν ὁ Δαβίδ, ταύτας, οἶμαι, τὰς πύλας ἀνοιγῆναι ἐ-
 πιθυμῶν. Τοῦτο γάρ ἐστιν, ὃ πολλοὶ προφητῶν καὶ βασιλεῖς ἐπε-
 θύμησαν ἰδεῖν, ἀφικόμενον εἰς τὴν γῆν τὸν τεχνίτην τῶν θυρῶν
 τούτων· διὰ τοῦτο καὶ εἰ γένοιτο, φησὶν, αὐτῷ τυχεῖν τῆς εἰσό-
 10 δου καὶ διὰ τούτων ἐλθεῖν τῶν πυλῶν, χάριτας ὁμολογήσειν τῷ
 Θεῷ τῷ διελόντι τὸ τεῖχος. «Εἰσελθὼν» γάρ, φησὶν, «ἐν αὐταῖς
 ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ»³², ὡς ἀπὸ τούτων μάλιστα τῶν πυ-
 λῶν εἰς τελεωτάτην ἂν γινώσκιν δυνηθεὶς ἀφικέσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ
 περὶ τὸ γένος ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας.

15 Τί γὰρ ἂν γένοιτο μεῖζον χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας
 σημεῖον, ἢ λούοντα μὲν ὕδατι ῥύπου τὴν ψυχὴν ἀπαλλάττειν,
 χρίοντα δὲ μύρω βασιλεύειν τὴν ἐν οὐρανοῖς βασιλείαν, ἐστιᾶν δὲ
 τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ καὶ τὸ αἷμα παρατιθέντα; Τό γε μὴν ἀνθρώ-
 20 πους θεοὺς καὶ υἱοὺς γενέσθαι Θεοῦ, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν
 Θεοῦ τιμῆ τιμηθῆναι, καὶ τὸν χοῦν εἰς τοῦτο δόξης ἀνενεχθῆναι,
 ὡς ὁμότιμον καὶ ὁμόθεον ἤδη τῇ θεῖα φύσει γενέσθαι, τίνοι γέ-
 νοιτ' ἂν ἴσον; Τίνα δ' ἂν καινότητος ὑπερβολὴν καταλίποι; Τοῦ-
 το γάρ ἐστιν ἡ ἀρετὴ τοῦ Θεοῦ, ἣτις ἐκάλυψεν οὐρανοῦς, οἶμαι,
 πᾶσαν ὑπερέβη κτίσιν καὶ πᾶν ἔργον ἀπέκρυψε τοῦ Θεοῦ τῷ με-
 25 γέθει καὶ τῷ κάλλει νικῆσαν. Τῶν γὰρ θείων ἔργων ἀπάντων οὕ-
 τω μὲν πολλῶν ὄντων, οὕτω δὲ καλῶν καὶ μεγάλων, οὐκ ἔστιν
 οὐδέν, ὃ μὴ τῆς σοφίας τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τῆς τέχνης ἔλαττον
 ἔχει, καὶ δύναιτ' ἂν τῶν ὑπηργμένων καὶ καλλίω καὶ μεῖζω πα-
 ράγειν οὐμενοῦν οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἐξεῖναι. Εἰ δ' ἔνεστιν ἔργον
 30 Θεοῦ γενέσθαι καλόν, οὕτως ἀγαθόν, ὥστε πρὸς τὴν σοφίαν ἐ-
 κείνην καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν τέχνην ἀμιλληθῆναι, καὶ ὡς ἔπος
 εἰπεῖν, πρὸς τὴν ἀπειρίαν ἐξισωθῆναι, καὶ καθάπερ ἴχνος τὸ μέ-
 γεθος ἅπαν τῆς θείας ἀγαθότητος ὑποδειῖξαι, τοῦτο οἶμαι εἶναι

Ἡ ἀρετὴ
τοῦ Θεοῦ

Ἡ δικαιοσύνη
τοῦ Θεοῦ

νικῆσαι. Εἰ γὰρ τοῦτό ἐστιν ἀεὶ τῷ Θεῷ τὸ ἔργον, ἀγαθοῦ μετα-
διδόναι, καὶ ὑπὲρ τούτου πάντα ποιεῖ, καὶ τοῦτο τὸ τέλος τῶν τε
ἤδη γεγονότων καὶ ἃ γένοιτ' ἂν τὸν ἔπειτα χρόνον — χεθῆναί φη-
σι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὀδεῦσαι³³ — ὁ ποιῶν τοῦ πάντων ὁ Θεὸς μεγί-
5 στοῦ μετέδωκεν ἀγαθοῦ καὶ οὐ μείζον οὐκ ἔχει δοῦναι, τοῦτο ἂν
εἶη τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον τῆς ἀγαθότητος ἔργον καὶ ὁ
τελευταῖος τῆς χρηστότητος ὄρος. Τοιοῦτον δὲ τὸ τῆς οἰκονο-
μίας ἔργον, ἢ περὶ τῶν ἀνθρώπων ὠκονομήθη. Ἐνταῦθα γὰρ οὐ
μετέδωκεν ἀπλῶς ὅπου ἂν ἀγαθοῦ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὁ
10 Θεὸς παρ' ἑαυτῷ τὰ πλείω τηρήσας, ἀλλ' αὐτὸ πᾶν τὸ πλήρωμα
τῆς θεότητος, ὅλον αὐτὸν τὸν φυσικὸν ἐνέθηκε πλοῦτον. Διὰ
τοῦτο καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διαφερόντως
ἀποκαλύπτεσθαι Παῦλος εἶπε· «δικαιοσύνη γάρ», φησί, «τοῦ
Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται»³⁴. εἰ γὰρ ἐστὶ τις ἀρετὴ Θεοῦ καὶ
15 δικαιοσύνη, τοῦτο ἂν εἶη τὸ πᾶσιν ἀφθόνως τῶν ἀγαθῶν τῶν
ἑαυτοῦ μεταδοῦναι καὶ ἡ τῆς μακαριότητος κοινωνία. Τούτου
χάριν τὰ ἱερώτατα μυστήρια πύλαι ἂν εἰκότως καλοῖντο δι-
καιοσύνης, ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος ἐσχάτη φιλανθρωπία
καὶ ἀγαθότης, ἣτις ἐστὶν ἡ θεία ἀρετὴ καὶ δικαιοσύνη, ταύτας
20 ἡμῖν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐποίησε τὰς εἰσόδους.

Τὸ λύτρο

Καὶ μὴν καὶ ἕτερον τρόπον κρίσει τινὶ καὶ δικαιοσύνη τοῦτο
τὸ τρόπαιον ἔστησεν ὁ Κύριος καὶ ταύτην ἡμῖν ἔδωκε τὴν πύλην
καὶ τὴν ὁδόν. Οὐ γὰρ ἤρπασε τοὺς αἰχμαλώτους, ἀλλὰ λύτρον
ἔδωκε καὶ ἔδῃσε τὸν ἰσχυρόν, οὐ τῷ μείζω δύναμιν ἔχειν, ψήφω
25 δὲ δικαίᾳ κατακριθέντα, καὶ ἐβασίλευσεν ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ,
ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων τὴν τυραννίδα λύσας, οὐχ ὅτι
ἐδύνατο λύσαι, ἀλλ' ὅτι λυθῆναι δίκαιον ἦν. Καὶ τοῦτο Δαβὶδ
ἐμήνυσεν ἐν οἷς εἶπε, «δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἐτοιμασία τοῦ
θρόνου σου»³⁵. Οὐ δικαιοσύνη δὲ μόνον ταύτας διεῖλε τὰς πύλας,
30 ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνη δι' αὐτῶν εἰς τὸ ἡμέτερον ἀφίκετο γένος.
Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν προτέρων χρόνων, πρὶν ἢ τὸν Θεὸν εἰς τοὺς
ἀνθρώπους ἐπιδημῆσαι, οὐκ ἦν εὐρεῖν δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς.

Αὐτός γὰρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε καὶ ἐζήτησεν ὁ Θεός, ὃν λαθεῖν οὐκ ἐνῆν, εἶπερ ὅπως ἦν, καὶ ὅμως οὐχ εὔρε· «πάντες» γάρ, φησὶν, «ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός»³⁶. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέ-
5 τειλε τοῖς ἐν τῷ σκότει τοῦ ψεύδους καὶ τῇ σκιᾷ καθημένοις, τη-
νικαῦτα καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἄρτι πρώτως
ἀληθῶς καὶ τελείως τοῖς ἀνθρώποις φανεῖσα· καὶ ἐδικαιώθημεν,
πρῶτον μὲν τῶν δεσμῶν καὶ τῆς εὐθύνης ἀπαλλαγέντες, τοῦ μη-
δὲν ἠδικηκότος ὑπὲρ ἡμῶν ἀπολογησαμένου τῷ διὰ σταυροῦ θα-
10 νάτῳ, καθ' ὃν ἔδωκε δίκην ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς ἐτολμήσαμεν, ἔπειτα
καὶ φίλοι Θεοῦ καὶ δίκαιοι κατέστημεν διὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνον.
Οὐ γὰρ ἔλυσε μόνον καὶ τῷ Πατρὶ κατήλλαξεν ἀποθανῶν ὁ Σω-
τήρ, ἀλλὰ καὶ «ἔδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι»³⁷,
συνάψας μὲν ἑαυτῷ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν διὰ τῆς σαρκός, ἣν
15 ἀνείλετο, συνάπτων δὲ ἡμῶν ἕκαστον τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ τῇ δυ-
νάμει τῶν μυστηρίων. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τὴν ἑαυτοῦ δικαιο-
σύνην καὶ τὴν ζωὴν ἐν ταῖς ἡμετέραις ἀνατέλλει ψυχαῖς· οὕτω
τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην διὰ τῶν μυστηρίων τῶν ἱερῶν ἐξεγένετο
καὶ γινῶναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ κατορθῶσαι.